

Att finnas i ett sammanhang

Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan

Redan fyra årtionden efter helige Franciskus död 1226, etablerades ett franciskanskt konvent i Stockholm. I och med reformationen som inleddes trehundra år senare förbjöds den typen av spiritualitet som utgjordes av ordensliv, i och utom kloster. Men sedan 1974 finns i Sverige FTO, *Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan*. Namnet till trots är det inte en egen orden utan en del i *Society of Saint Francis* (SSF) och dess europeiska provins inom den anglikanska kyrkogemenskapen. Hur kan det komma sig att religiösa ordnar åter etablerar sig i Sverige? Vad är en tredje orden? Är det förenligt med reformationens syn på ordensliv och med Svenska kyrkans bekännelseskriterier?

Av: Urban Sylvan

Syfte och frågeställning

I detta arbete kommer jag att undersöka hur FTO, en tredjeorden, etablerades i Sverige och vad en sådan skulle kunna betyda för Svenska kyrkan. Jag kommer, för att kunna svara på min frågeställning, inledningsvis ge en bakgrundsbild omfattande en kort historisk tillbakablick varpå situationen idag redovisas. Detta följs av en genomgång av vad en tredjeorden är och då specifikt inom den Franciskanska ordensfamiljen. Därefter presenteras resultat från ett tidigare gjort arbete om grundandet av FTO¹, följt av vad som har hänt sedan detta lades fram vid Linköpings universitet 2006. Då jag har etablerat denna bakgrund kommer jag att undersöka vad SSF/TSSF² har betytt och idag betyder för den anglikanska kyrkan för att till sist diskutera det som är min huvudsakliga frågeställning, nämligen vad FTO skulle kunna betyda för Svenska kyrkan idag och i framtiden.

Material

Navet har varit Magnus Fröhlers akademiska arbete *F.T.O. Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* som lades fram vid Linköpings universitet 2006. Den behandlar framför

allt FTO's tillblivelse och arkivmaterial samt ställer frågan om grundandet av FTO var förenligt med Svenska kyrkans tro, lära och bekännelse. Detta arbete har legat som grund i sökandet efter svaret på min primära fråga. Den andra huvudvolymen jag har använt mig av är Petà Dunstans *This poor sort, a history of the European Province of the Society of St Francis*, en bok som varit omistlig i arbetet med att jämföra med förhållanden inom den anglikanska kyrkogemenskapen och Church of England. Titeln av Dunstan, liksom *Kyrka och ordensliv* av Gunnar Rosendal, fann jag i Fröhlers litteraturlista liksom *Svenska kyrkans bekännelseskriterier* och *Kyrkoordningen*. Jag har alltså till stor del (även om jag har måst begränsa mig) använt samma källor som Fröhler för att ha samma ingång i ämnet. Utöver dessa har jag som referenslitteratur konsulterat bl.a. *Kyrkans liv* av Stephan Borgehammar (red), *Lutheranism* av Eric W. Gritsch och *Protestantism eller katolicitet?* av Sven-Erik Brodd & Ola Tjörhom. Härtill kommer material från SSF, TSSF och FTO i form av manual, korrespondens, protokoll och informationsmaterial. Av det sistnämnda har jag valt att lägga tyngdpunkten på sådant som skrivits och/eller redigerats efter 2006 eftersom

¹ Fröhler (2006)

² TSSF, Third Order of Society of Saint Francis

Fröhler i sitt arbete har gjort en ambitiös genomlysning av det tidigare materialet.

Avgränsningar

Med tanke på arbetets ringa omfattning kommer jag endast kortfattat kunna gå igenom såväl reformationens som den franciskanska ordensfamiljens historiska utveckling, dess organisation och, kanske framför allt viktigt, dess spiritualitet. Men jag väljer ändå att beröra dessa punkter för att ge en grundläggande förståelse inför arbetets frågeställning. Även då ordens historia i svensk modern tid inte är lång, har det väckts fler frågor under arbetets gång; frågor som jag hoppas kunna få möjlighet att djupare undersöka och, kanske, besvara i framtiden.

Kort historisk tillbakablick

Jag avser här redogöra kort för vilken effekt reformationen hade på ordens- och klosterliv i Sverige. Eftersom den tyske teologen Martin Luther (1483-1546) har haft avgörande betydelse, inte minst för reformationen i Sverige, intar han en central roll i min genomgång.

Reformationen

Den epok som benämns reformationen återges många gånger felaktigt som en isolerad händelse representerad av en bild av hur Martin Luther år 1517 presenterade sina teser och genom ett hammarslag etablerade en ny kyrka utanför den romersk-katolska. Reformationen var dock en successiv process och Luther var en i en rad aktörer. Han var själv, vilket inte är oviktigt, munk och levde i ett augustinerkloster. Luther brottades med en rad frågor; inte minst den hur man kan finna en nådig Gud. Han kom att rikta kritik mot hur Kyrkan hade utvecklats och mot det han menade var korrupt, exempelvis handeln med avlat. Den praxis som hade utvecklats i att man genom pengar och gärningar kunde köpa sig Guds nåd, menade Luther var fel. Detta ledde även fram till hans syn på klosterlivet som

han menade stod för en gärningsfromhet i samma anda, att ett världsfrånvänt liv i bön och fasta stod i strid med vad Skriften förkunnade om nåden, nämligen att det är genom tron man blir rättfärdig. Luther skrev en mängd skrifter i vilka han utvecklade sin teologi och kritik, inte minst mot påvemakten och blev 1521 bannlyst och därmed utesluten ur den romersk-katolska kyrkans gemenskap.³

Parallellt med den inomkyrkliga reformationsprocessen var det politiska läget i tyskland oroligt. Flera furstar, men även borgare och bönder, såg fördelar i att bryta med kyrkan och den makt Rom utgjorde.⁴ År 1530 utlyste kejsaren Karl V en riksdag i Augsburg, främst för att försöka ena de tyska furstarna för att kunna stå emot hotet från turkarna. I det splittrade tyskland var religionen en faktor, men, menade han, skulle också kunna vara en nyckel till enighet. De furstar och städer som hade anslutit sig till reformatorn Luther hade varit hårt ansatta av kejsaren och såg nu en möjlighet till förhandling varför en luthersk bekännelseskraft, *den augsburgska bekännelsen*, skrevs och presenterades för riksdagen. Bekännelsen, som skrevs av Luthers nära medarbetare Philipp Melanchton (1497-1560), blev inte antagen vid riksdagen. En kommission, ledda av den påvliga legaten Campeggi skrev en replik⁵ vilken kom att inför riksdagen läsas upp i Karl V:s namn och därmed ses som det avgörande domslutet i frågan.⁶

Efter riksdagen i Augsburg 1530 och senare efter freden 1555 efter det schmalkaldiska kriget tog dock saken en annan riktning då den världsliga makten i form av furstar i flera europeiska riken tog makten över religionsutövningen. Då infördes statskyrkligheten och *cuius regio*

---

³ Fröhler s. 15

⁴ Fröhler s. 15

⁵ Responsio Augustanae confessionis, se not 6

⁶ Svenska kyrkans bekännelseskifter s. 16-18

eius religio-principen, dvs fursten bestämmer vilken religion landet har.⁷

Reformationen i Sverige

Som munk undervisade Luther vid universitetet i Wittenberg och det var här Olaus Petri (1493-1552) under sin studietid åren 1516-1518⁸ kom i kontakt med Luther och hans reformatoriska tankar. Olaus Petri kom att bli den främste förespråkaren för Luther i Sverige och sedan känd som den store reformatorn här. Hans idéer gillades av kungen, Gustav Vasa (1496-1560), som under sin regeringstid verkade för att stärka sin makt över riket, bl.a. genom att ta kontroll över kyrkan och dess tillgångar. Vid riksdagen i Västerås 1544 förklarade Gustav Vasa för första gången Sverige evangeliskt.⁹ Detta var dock inget avgörande ögonblick utan nu skulle en tid som präglades av teologiska motsättningar och maktanspråk komma.

Den reformatoriska utvecklingen fortsatte då Gustav Vasas son, Erik XIV (1533-1577), tillträdde som kung. Dåvarande ärkebiskopen Laurentius Petri (1499-1573) utgjorde ett orosmoment mot kungens inflytande över kyrkan genom försöket att införa en samlad svensk kyrkoordning. Men det var inte förrän Erik XIV:s bror Johan III hade tillträtt makten 1568 som en gemensam kyrkoordning gavs ut: *Kyrkoordningen av 1571*. Johan III visade nu intresse för ett enande av kyrkan i Europa, vilket med sannolikhet influerades av att han var gift med en polsk kvinna (Katarina Jagellonica) som dels hade ett katolskt arv, dels hade varit i England och där tagit intryck av den mer liturgiska anglikanska kyrkan. Johan III lät skriva en ny mässordning, *Röda Boken* efter färgen på dess omslag, vilken avskaffades vid Uppsala möte 1593 där man också fattade andra beslut för att ena Svenska kyrkan och avstyra tankarna på en rekatolicering. Meningsmotsättningarna fanns dock kvar

och inte ens kungen var helt för det som beslutades. I ett försök att främja den sanna, rena och rätta evangeliska läran antas 1686 en ny kyrkolag som stadgar att Sverige skall bekänna sig till "Guds ord som det är framlagt i Gamla och Nya Testamentets profetiska och apostoliska skrifter, vilka är sammanfattade i den apostoliska, den nicenska och den athanasianska trosbekännelsen, samt i den oförändrade augsburgska bekännelsen av 1530 och bejakade och erkända i Uppsala mötes beslut år 1593, och förklarad och kommenterad i konkordieboken."¹⁰ Detta är fortfarande Svenska kyrkans tro och lära, men idag, med tillägget "samt i andra av Svenska kyrkan bejakade dokument."¹¹ Kyrkolagen 1686 upphävdes 1993 då 1992 års kyrkolag togs i bruk, men var fortfarande gällande då FTO bildades i Sverige.

Klosterväsendet i Sverige under reformationen

Ett av reformatorn Olaus Petris föremål för kritik var klosterväsendet. I enlighet med Luther ansåg han att detta fenomen saknade stöd i Bibeln och stred mot reformationens idé om rättfärdiggörelse genom tron allena. Klosterliv handlade enbart om gärningsfromhet.¹² Efter Västerås riksdag 1527 inleds en medveten kampanj att upplösa de kloster och konvent som då var verksamma i Sverige. Kulmen på detta var 1595 då det vid Söderköpings riksdag stadgades att all katolsk gudstjänst förbjöds och att de kvarvarande birgittinska nunnorna i Vadstena skulle lämna sitt kloster.¹³

Fröhler skriver att avskaffandet av klosterväsendet inte enbart kan ses teologiskt. Precis som har redogjorts för, att reformationen i Europa hade anslag av profana, ekonomiska och maktrelaterade anledningar som flätades samman med de

⁷ Gritsch s. 23

⁸ Fröhler s. 16

⁹ Fröhler s. 16

¹⁰ Kyrkoordning 2010 s. 14

¹¹ Kyrkoordning 2010 s. 14

¹² Fröhler s. 16

¹³ Fröhler s. 18

teologiska och läromässiga, skall nedmonteringen av klosterväsendet förstås på samma sätt. De olika religiösa ordnarna ägde genom sina kloster och konvent betydande markområden och hade, skriver Fröhler, blivit stater inom staten. Statsmakten gjorde olika försök att påverka klostren, dels teologiskt att reformera dem till att inom sig leva evangeliskt, dels politiskt genom att helt enkelt stänga dem och tillskansa sig egendomen.¹⁴

Utvecklingen i Sverige under 1900-talet

Med reformationen var det inte bara klosterväsendet som avskaffades, utan också mer folkliga gillen och brödraskap. De förra var inte enbart inriktade på yrken och hantverk utan fungerade också som andligt utvecklande sammanslutningar där medlemmarna i det mindre sammanhanget sörjde för varandra socialt, ekonomiskt och, som sagt, andligt. Och som sådana utgjorde de ett hot mot den konformitet och statskyrklighet som växte fram. Det är kanske då ingen tillfällighet att en liturgisk förnyelserörelse börjar gro under 1800-talet, som ett svar på ett behov av olika former av spiritualitet och uttrycksformer.¹⁵

Den *liturgiska rörelsen* har präglat i stort sett alla de större kristna kyrkorna men den handlar inte uteslutande om att förnya de liturgiska formerna. Den svarade också mot ett behov av mångfald i spiritualitet och att det efter reformationen bara fanns kvar "en situation"¹⁶ i vilken man som kristen skulle befinna sig.

Jag har genomgående valt att benämna reformationen som evangelisk. Detta med anledning av att det inte är förrän på 1700-talet som Svenska kyrkan i diskussionen ges bestämningen luthersk.¹⁷ Och ordet protestantism verkar inte ha förekommit i

Sverige förrän första gången 1797.¹⁸ Frågan jag ställer mig, efter att ha studerat inte minst mitt material till detta arbete är om det har blivit så mycket klarare då man studerar utvecklingen under 1900-talet. Gustav Wingren, exempelvis, menar att Svenska kyrkan fram till 1930-talet var en tysk teologisk provins men att det efter andra världskrigets slut skedde en omorientering. Vid Kyrkornas världsråds generalförsamling i Amsterdam 1948 var det inte självklart att Svenska kyrkan skulle räknas till protestantiska kyrkor utan till samma grupp som anglikanska, d v s kyrkor som är både protestantiska och katolska.¹⁹

En person som i Sverige starkt har förknippats med den liturgiska förnyelsen är Gunnar Rosendal "fader Gunnar" (1897-1988)²⁰ från Osby. Han beskriver i boken *Kyrka och ordensliv* sina kontakter med och besök i *Church of England* och han är i den engelska historikern Petå Dunstans verk om SSF's europeiska provins omnämnd som "SSF's first significant contact in Sweden"²¹.

Sverige fick 1951 en ny religionsfrihetslag. Då upphävdes förbudet mot klosterverksamhet. Men för att grunda ett kloster krävdes att man hos kungen ansökte om (och beviljades) tillstånd. Detta kloster villkor upphävdes av Sveriges riksdag 1977 och då hade endast en ansökan inkommit. Det var 1961 som karmelitsystrar fick tillstånd att anlägga och öppna sitt kloster i Glumslöv utanför Landskrona.²²

Fröhler skriver, med anledning av kloster villkoret, att FTO som bildades 1974 aldrig gjorde någon ansökan hos konungen. Han frågar sig således om huruvida detta krav omfattade inte enbart kloster utan även

¹⁴ Fröhler s. 19

¹⁵ Härdelin s. 313-314

¹⁶ Härdelin s. 313

¹⁷ Brodd s. 17

¹⁸ Brodd s. 17

¹⁹ Brodd s. 21

²⁰ Nationalencyklopedin: Gunnar Rosendal

²¹ Dunstan s. 300

²² Fröhler s. 19-20

ordnar och då specifikt en tredjeorden likt FTO. Bröt man mot svensk lag och mot vad Svenska kyrkan stadgar? Han lämnar frågan obesvarad, men missar en i mitt tycke viktig händelse i historien, nämligen att Gunnar Rosendal redan 1954 i Osby grundar *Den Helige Andes Orden* och tar emot ordenslöften av en syster.²³ Rosendal nämner inget i sin bok om att ha ansökt om tillstånd hos konungen att få grunda Orden eller det moderhus respektive fraterniteter som dess konstitution beskriver²⁴. Tvärt om, skriver han, så ville han inte dra med någon annan i beslutet och underlät därför även att underrätta biskopen. Rosendal nämner också att som vittne vid upptagandet av s. Marianne fanns en ”tertiarbroder R Nordgren”²⁵, något som hos mig väcker frågor: vem var denne Nordgren och vilken tredjeorden tillhörde han? Detta, jämte Fröhlers fråga om huruvida FTO (och nu kyrkoherde Rosendals inrättade Orden) bröt mot någon lag, är frågor som det här inte finns utrymme att besvara.

Efter att klostervillkoret upphörde, har flera kloster och ordnar åter etablerats i Sverige; såväl Svenskkyrkliga som tillhöriga andra kristna traditioner. Ett exempel är *Heliga Korsets Brödraskap* som bildades 1960²⁶ som en del av SSF med stöd av bröder hitresta från England. De öppnade sitt första hus 1965.²⁷ Dock, då Östanbäcks kloster grundades 1970 hade verksamheten tagit en mer kontemplativ riktning och är sedan dess en Benediktinsk kommunitet inom Svenska kyrkan.²⁸

Ytterligare ett exempel är *Helige Franciskus Systraskap* som grundades 1979 under ledning av Franciskanbröderna

---

²³ Rosendal s. 83,

²⁴ Rosendal s. 104-105

²⁵ Rosendal s. 99

²⁶ Även här torde Fröhlers fråga om brott klostervillkoret vara aktuell. (Min anm.)

²⁷ Dunstan s. 302

²⁸ Dunstan s. 303. Se även Östanbäcks kloster på Internet

i Jonsered men som 1983 blev självständiga då bröderna konverterade till romersk-katolska kyrkan. Systrarna driver idag Klaradals kloster i Sjövik.²⁹

Situationen idag

Intresset för och utvecklingen av komunitetsliv har sedan 1900-talet fortsatt. Det är visserligen fortfarande en ung företeelse som av somliga, och i likhet med vad Gunnar Rosendal på 1950-talet skrev, ses som främmande och till och med katolsk³⁰. En kraft som säkert har spelat roll för synen idag är den ekumeniska komuniteten i Taizé som grundades på 1940-talet och årligen lockar tiotusentals unga människor från i stort sett hela världen, däribland Sverige.

I takt med att intresset ökar och då det idag de facto grundas komuniteter, exempelvis *Killans bönegemenskap*³¹ på Österlen och ungdomskomiteten *Huddle*³² i Broby, ställs Svenska kyrkan, som trots flera befintliga kloster i sitt hägn, inför insikten att man inte har någon plan eller struktur för att hantera saken. Biskopsmötet uttalade sig den 17 januari 1990 och konstaterade då att ”komuniteter många gånger blivit till välsignelse inom olika evangeliska kyrkor”³³ och ”bejakade komunitetsliv som en autentisk livsform”³⁴. Samtidigt betonades att ”relationen mellan stift och komuniteter behöver utvecklas”³⁵.

En motion till Kyrkomötet föreslog att Svenska kyrkan skall verka i Lutherska världsrådet för att grunda kloster. Kyrkomötet beslutade då att avslå motionen med motiveringen att kloster och komuniteter växer fram underifrån.

---

²⁹ Klaradals kloster: Internet

³⁰ Rosendal s. 84

³¹ Killans bönegård: Internet

³² Komuniteten i Broby: Internet

³³ Kyrkomötet: Läronämnden

³⁴ Kyrkomötet: Läronämnden

³⁵ Kyrkomötet: Läronämnden

Utskottet uppmärksammar också att det saknas en särskild ordning för klostrens relation till stiftet och till stiftets biskop.³⁶

En helt parallell process som inte får förbises, men som faktiskt har flera beröringspunkter och då inte minst till det ovan sagda om avskaffandet av gillen och brödraskap, är den explosion av sekulära ordenssällskap som ägt rum sedan 1800-talet. Inte minst här i Karlskrona, där jag själv bor, som lär vara landets ordens-tätaste stad. Här finns Frimurarna, Siriusorden, Tempel Riddare Orden, Druidorden, Odd Fellows och Bifrosorden, bara för att nämna några. Dessa skall inte förväxlas med religiösa ordnar och kan inte liknas vid de kommuniteter jag har pratat om. Jag menar inte heller att de kan ses som samfund och därmed ersätta kyrkan. Däremot är de levande bevis på ett behov hos människan att kunna sluta sig till och finnas med i ett sammanhang som bjuder någon annat än ”en [enda] situation”³⁷ avseende exempelvis social och andlig mognad.

Vad är en tredje orden?

En orden, för att börja i den änden, är, uttryckt av Bishop Michael of Gloucester, Bishop Protector of the European Province of SSF: ”a society of monks, nuns or friars living under the same religious, moral, and social regulations and discipline (*New Oxford Dictionary*)”³⁸. Medlemmar i en religiös orden kan leva klosterliv, men alla gör det inte. Vissa ordnar har fasta punkter, ibland kallade konvent, andra har det inte. Ibland hör man talas om kommuniteter, men alla som lever kommunitetsliv är inte medlemmar i någon religiös orden vilket jag ovan har visat exempel på.

Den helige Franciskus (1182-1226) från Assisi i Italien grundade tre ordnar som gemensamt utgör den franciskanska

³⁶ Kyrkomötet: ekumenikutskottet

³⁷ Jfr Härdelin s. 313

³⁸ Bishop Michael of Gloucester

ordensgemenskapen. Från början var den naturligt en del av enbart den katolska kyrkan, men på 1930-talet grundades också en motsvarande ordensgemenskap inom den anglikanska kyrkan. Den kallas The Society of Saint Francis, SSF.³⁹

Det finns tre ordnar inom SSF vilka alla är sidoordnade, likställda och beroende av varandra. 1) Den första orden består av män och kvinnor som avlagt de traditionella löften om fattigdom, kyskhet och lydnad. De bär ordensdräkt och runt midjan ett rep med tre knutar, symboliserande dessa tre löften. Bröderna (på engelska friars) och systrarna lever och verkar ofta ute i samhället med konkreta hjälpuppgifter och bor sällan på samma plats under längre tid; de sänds dit de behövs för att bygga upp och/eller driva verksamhet. 2) Den andra orden, som består enbart av kvinnor de s k klarissorna, efter S:ta Clara som startade denna orden, lever tillbakadraget i kloster i kontemplation och bön för bl.a. de två andra ordnarnas bröder och systrar. 3) Den tredje orden utgörs av män och kvinnor i olika yrken, gifta och ogifta, lekfolk och vigda, som var och en försöker leva efter de franciskanska idealen i de sammanhang där dessa finns. Den tredje orden inom SSF kallas i England TO (Third Order) och i Sverige FTO (Franciskus Tredje Orden).⁴⁰ Bakgrunden till den tredje orden går tillbaka till Franciskus. Det var många som kom och ville leva som han. Men människor som hade förpliktelser mot familj och samhälle tilläts inte ansluta sig till *minoriterna* (från det ursprungliga namnet *Ordo fratrum minorum*, ”småbröderna”) eller *klarissorna*. För dem grundade Franciskus den tredje orden som ett stöd för att leva ett franciskanskt liv i vardagen.⁴¹

³⁹ *Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* s. 3

⁴⁰ *Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* s. 4

⁴¹ *Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* s. 6

SSF är den största orden⁴² inom Church of England. Samtidigt är den en av de yngsta. Historien för bildandet går tillbaka till 1930-talet och är en effekt av den liturgiska förnyelseprocess⁴³ som startade under 1800-talet. Redan 1936 bildades den Tredje Orden (TSSF) som idag är organiserad i fem provinser runt om i världen (Afrika, Amerika, Australien, Europa och Nya Zeeland) och räknar tre tusen medlemmar. Varje provins är uppdelad i *areas* och dessa i sin tur i *groups*. För varje organisatorisk nivå finns valda tjänstemän där den ledande befattningen kallas *minister* (Minister Provincial, Area Minister). Ordens högsta tjänsteman kallas Minister General och utses bland en av Ministers Provincial vid kapitel. Kapitelmöten hålls årligen för hela Orden samt i varje provins och area. Lokalgrupperna är kärnan i organisationen och där den dagliga kontakten och verksamheten sker. Ledaren för lokalgrupp kallas *convenor*.⁴⁴

Till Sverige, som idag är en egen area i den Europeiska provinsen av SSF, kom under 1950-talet franciskanbröder ur den första orden regelbundet till Västerås stifts stiftsgård i Rättvik. Det fanns då ett ömsesidigt intresse att etablera sig och öppna hus (konvent) här. Trots att det sedan 1923 finns en formell kyrkoöverenskommelse mellan Svenska kyrkan och Church of England, vilken bland annat reglerar interkommunion och biskopsassistens vid biskopsvigningar⁴⁵, stötte detta arbete på problem bl.a. då det 1958 stiftades en lag i Sverige om att kvinnor skulle kunna prästvigas. Detta beslut vållade spänning inom Svenska kyrkan och orden i England, som inte ville uppfattas som ett orosmoment, valde att ta ett steg tillbaka; "any move [...] to

encourage Religious Life in the Swedish Church might be misinterpreted, not just by more staunchly Protestant elements, but by the authorities who might see it as outside interference"⁴⁶. Kontakterna hölls dock levande och på 1960- och början av 1970-talet besökte åter bröder från England regelbundet Sverige. I december 1971 hölls en konferens i Västerås där bl.a. dåvarande Minister Provincial, br. Michael och kaplanen för provinsens tredje orden, br. (även biskop) John-Charles närvarade. Konferensen samlade upp ett intresse och blev en startpunkt och 1974 upptogs de första *tertiarierna* i den svenska grenen av orden.⁴⁷

Som medlem i FTO räknas den som tagits upp som *novis* vilket man kan bli efter en tid av minst sex månader som *postulant*. Efter novistiden, som är två år, kan man avlägga livstidslöften och tas upp som *tertiarie*. Som *postulant* följer man en enklare levnadsregel för att prova sin kallelse och leva efter en regel. Vid upptagandet som *novis* avlägger man löfte för ett år i taget kopplat till en personlig levnadsregel som har arbetats fram tillsammans med den *novisrådgivare* man som *postulant* får sig tilldelad. Inom TSSF räknas man som *tertiarie* redan som *novis* och då man avlägger livstidslöftet är man *professed tertiar*. Denna skillnad är uteslutande språklig. Regeln, som innehåller det som är karaktäristiskt för den franciskanska andan, är personligt anpassad och ses av medlemmarna som ett stöd i livet. Syftet är inte att den skall vara en ouppnåelig idealbild. Löftet förnyas varje år och inför kapitlet kan regeln justeras efter hand som de personliga förutsättningarna förändras.⁴⁸

Det som kännetecknar den franciskanska andan är *ödmjukhet, kärlek* och *glädje*. Detta uttrycks i ordens tre mål: att göra Herren känd och älskad överallt; att sprida

⁴² Min översättning. Dunstan använder här begreppet "Religious community". Dunstan s. XV

⁴³ Jfr "Liturgiska rörelsen" (min anm.)

⁴⁴ *The Rule of the Third Order, Society of Saint Francis*, s. 10

⁴⁵ Fröhler s. 41

⁴⁶ Dunstan s. 301

⁴⁷ Dunstan s. 301-303

⁴⁸ *Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* s. 9

kärlekens och endräktens ande samt att leva enkelt. Detta uppnås genom de tre sätten att tjäna: bön; studier och arbete. Detta omsätts i den personliga levnadsregeln vilken skall omfatta punkterna: mässa, botgöring, personlig bön, självförsakelse, retreat, studier, enkelhet, arbete och andlig vägledning. ”Inspirationskällan till ett kristet liv är för franciskanerna, utöver bibeln och den allmänliga kyrkans tro och liv, givetvis den helige Franciskus, hans liv och gärning och hans vilja att ’leva evangeliet’”⁴⁹.

Fröhlers fakta och resultat

Fröhlers arbete syftar till att ”undersöka och redogöra för de primärkällor som behandlar den religiösa lekmannaorden F.T.O. under tiden från det första steget togs mot Orden i Sverige till dess grunden var lagd och Orden därmed grundad. Detta för att se om F.T.O. som orden var förenlig eller ej med den Svenska kyrkans tro, lära och bekännelse.”⁵⁰ Som jag har redogjort för tidigare, ställer sig Fröhler frågande till om bildandet av FTO, mot bakgrund av bl.a. det klostervillkor som då var gällande, var lagligt. Han tar vidare i sin slutdiskussion upp det faktum att orden säger sig stå under beskydd av ”den heliga Jungfrun Maria, den helige Franciskus och den heliga Klara” vilket inte var förenligt med den evangelisk-lutherska bekännelsen under 1970-talet⁵¹ då all form av tillbedjan av helgon var förkastlig, och pekar på det märkliga i att detta inte reglerades. I synnerhet som det från såväl engelskt som svenskt håll inom orden poängterades vikten av att anpassa reglerna att passa den Svenska kyrkans lära.

Fröhlers främsta insats är, som jag ser det, att metodiskt och dogmatiskt gå igenom de dokument som finns från bildandet av

FTO. Han gör en god genomlysning av dels central korrespondens mellan England och Sverige, dels hur den så centrala levnadsregeln är uppbyggd och vad den omfattar. Hans slutsats är att, frågorna han ställer till trots, så finns det inget som tyder på att bildandet av den svenska grenen av SSF/TSSF stred mot Svenska kyrkan utan ”att vi snarare kan se att detta korresponderade ganska väl med vad som uttrycks i gällande lärodokument.”⁵²

Vad har hänt sedan 2006?

Mitt syfte med frågan om vad som har hänt sedan 2006, då Fröhler lade fram sitt arbete, är inte att påskina framgång, utan att peka på ett par punkter där det har skett en utveckling.

Vid utgången av 2006 hade FTO fyrtiofem medlemmar (varav sex noviser) samt ytterligare tre postulanter. De var organiserade i fyra lokalgrupper som då fanns i Stockholm, Göteborg, Linköping och Falun.⁵³ I dagsläget har det tillkommit en lokal grupp i Uppsala och antalet medlemmar är fyrtiofem (varav sju noviser) och fem postulanter.

Det har gjorts flera försök genom åren, bland annat genom skrivelser 1977⁵⁴, 2004⁵⁵ och 2006⁵⁶, att det till Orden knyts en biskop ur Svenska kyrkan, en s.k. *Bishop Protector*. Detta är inget specifikt för en franciskansk orden men går tillbaka till tiden för då Franciskus själv var verksam. Rollen som *Bishop Protector* har är att stå utanför orden, att samtidigt vara en förbindelselänk till Kyrkan samt vara en talesperson för orden inom Kyrkan. För FTOs del har det känts extra angeläget för

⁴⁹ *Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan* s. 8

⁵⁰ Fröhler s. 45

⁵¹ Fröhler s. 52. Se även *The Rule of the Third Order, Society of Saint Francis (The Constitution pkt 1.1.b)* s. 9

⁵² Fröhler s. 52

⁵³ Brev från Jan-eric Jonsgården, FTO Area Minister, till Biskopsmötet 2006-11-11

⁵⁴ Brev från Ulf Callert till Biskopsmötet 77-08-25

⁵⁵ Brev från TSSF Minister Provincial, till Biskopsmötet 2004-11-08

⁵⁶ Brev från Jan-eric Jonsgården, FTO Area Minister, till Biskopsmötet 2006-11-11

att tydligt visa att man är en del av Svenska kyrkan och dess liv och tro. Det har genom åren varit Svenska kyrkans hållning att respektive medlem i FTO har en *Bishop Protector* i sin egen biskop i det stift denne bor. Dock har saken utvecklats så att det under 2012, genom biskop Thomas i Västerås, tillförts FTO en *Deputy Bishop Protector*. Vilket FTO rapporterade vid TSSFs provinskapitel den 14-16 oktober 2012⁵⁷.

Ytterligare en punkt att här ta upp och som knyter an till Fröhlers kritik mot skrivningen att Orden står under beskydd av heliga Jungfrun Maria, helige Franciskus och heliga Klara samt eventuella misstankar om tillbedjan av dessa, är en parentes i den år 2008 reviderade publikationen *Att leva med ordens grundsats*. I denna finns anvisningar för daglig bön och i anslutning till bönen ”Må jungfru Maria be för oss. Må S:t Franciskus be för oss. Må S:ta Klara be för oss. Må alla helgon inom Tredje Orden be för oss. Må alla heliga änglar vaka över oss och hjälpa oss. Må vår Herre Jesus ge oss sin välsignelse och sin frid. Amen”⁵⁸ finns en parentes med följande observandum: ”Om man tycker, att denna bön inte är förenlig med den trostradition, som man själv står i, och därför känner sig främmande för den, kan man i så fall avstå ifrån att använda den. – Översättarens anm.”⁵⁹ Huruvida detta är ett resultat av Fröhlers kritik låter jag vara obesvarat. Däremot pekar det på en insikt i den problematik Fröhler gav uttryck för.

Betydelsen av SSF/TSSF för anglikanska kyrkan

Att en orden som SSF är betydelsefull för dess medlemmar går inte att ta miste på. Däri ligger bl.a. att i gemenskap med och med stöd från andra kunna utvecklas som

kristen, pröva ett kall att leva efter en regel samt känna samhörighet. Det går också att påvisa att SSF sedan bildandet på 1930-talet har varit till gagn för den anglikanska kyrkogemenskapen och Church of England. Exempel på detta tar Dunstan upp då han bland annat beskriver hur SSF kom att bli en kraft då Church of England skulle revidera sin motsvarighet till Den svenska kyrkohandboken. SSF hade tidigare gjort en egen liturgi, *Daily Office SSF*, vilken kom att bli en storsäljare [!] och senare officiellt erkännas av kyrkan och gavs status som en ”forerunner of any revision of the *Alternative Service Book* itself”⁶⁰.

Även om SSF aldrig grundades som en ekumenisk orden (jfr Taizé) har kontakterna med den franciskanska orden inom romersk-katolska kyrkan lett till framgångar inom ekumeniken. Vigda bröder från SSF har tidvis tjänstgjort fullt ut i den katolska kyrkan, inte minst i Assisi och där även medverkat till att etablera ekumeniska franciskanska hus.⁶¹

SSF har fungerat som en profetisk röst inom Church of England bl.a. genom sitt engagemang för fattigdom, arbetslöshet, strategier för evangelisation, fred och rättvisa. Men också för liturgisk förändring och synen på teologi.⁶²

Utvecklingen inom SSF pekar idag på en nedgång för den första och andra orden. Detta p.g.a. svårigheter att rekrytera medlemmar att leva i kommuniteter. Den tredje orden, TSSF, däremot märker inte samma trend varför förväntningarna på den är stor, åtminstone internt. Bishop Michael of Gloucester, Bishop Protector of the European Province of SSF, frågade retoriskt i ett tal till den tredje orden: *Vad förväntar sig kyrkan av den tredje orden?* Inte mycket! svarade han, eftersom man inte känner till och värdesätter den.⁶³ Han

⁵⁷ Minutes from Provincial Chapter (12-10-14—16)

⁵⁸ *Att leva med ordens grundsats* s. 5

⁵⁹ *Att leva med ordens grundsats* s. 5

⁶⁰ Dunstan s. 312

⁶¹ Dunstan s. 293

⁶² Dunstan s. 315

⁶³ Bishop Michael of Gloucester

menar också i samma tal att orden i framtiden är en plats ”där människor som ännu inte slutat söka Gud kan finna en hemvist”⁶⁴.

Betydelsen av FTO för Svenska kyrkan, en diskussion

Jag vill här utifrån tidigare genomgång försöka överföra detta till en svensk kontext och diskutera vad en tredjeorden – och då specifikt FTO – skulle kunna ha för betydelse inom Svenska kyrkan. I och med att Gunnar Rosendal har beskrivits som den första signifikanta kontakten mellan Sverige och franciskaner i England så vill jag börja med honom.

I *Kyrka och ordensliv* skriver Gunnar Rosendal att ”vi stå nu, där man stod i England 1841”⁶⁵. Han syftade på det tillfälle då den första personen efter reformationen i England avgav ordenslöften⁶⁶ och drar en parallell till då han själv 1954 bildade *Den Helige Andes Orden* och tog emot ordenslöftet från s. Marianne i Osby. Vid Lambethkonferensen 1897 uttryckte kyrkan sin tacksamhet för ordenslivets insats i anglikanska kyrkan, ”man var glad över de många tecken på Guds välsignelse av återupplivandet av ordenslivet”⁶⁷. År 1935 bildades i England *Advisory Council on Religious Communities*, ett rådgivande organ för biskoparna i frågor om ordens-, kommunitets- och klosterliv till vilket såväl kyrkan som ordnarna valde ledamöter och som leddes av en biskop.⁶⁸

Att en tredjeorden skulle kunna bidra på olika sätt till Svenska kyrkan bedömer jag som oemotsägligt. Inte bara genom att överföra erfarenheter från, som i detta fall

England även om förhållandena på många vis är likartade, utan genom att studera vad som de facto skett (och som jag har redogjort kort för) från 1900-talets senare del fram till idag. Att en kommunitet (eller en orden) etableras tyder i sig på ett behov vilket i sin tur betyder ett omedelbart berikande av den kyrka eller tradition den tillhör. Detta eftersom en kommunitet bygger på engagemang.

En kommunitet eller ett kloster utgör ett kraftcentrum; en plats som drar till sig sökande människor. Om detta vittnar Taizé i Frankrike och Klaradals kloster eller Killans bönegård här i Sverige. En tredjeorden som inte har några fasta punkter, har i varje medlem ett motsvarande kraftcentrum sett i ett mikroperspektiv. En tertiärbroder eller –syster rör sig hela tiden mellan det kontemplativa och den ”vanliga världen” och är ett levande vittne ute i samhället. Att leva efter en regel är egentligen inget annat än att som kristen leva i dopet. Men det är ett stöd och det kan vara en inspiration.

Svenska kyrkan är den i särklass största kyrkan i Sverige. Även med internationella mått är den stor med sina drygt sex miljoner medlemmar. Inom sig rymmer den ett flertal olika inriktningar där exempelvis synen på liturgin varierar. Denna mångfald är berikande. Såväl storleken som mångfalden kan ibland göra det svårt för en enskild att känna sig hemma och här kan FTO vara en resurs genom att i lokalgruppen erbjuda ett sammanhang och kraftcentrum.

Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan skulle, menar jag, kunna vara en kraft för Svenska kyrkan och erkännas för det. Som volontärer, inspiratörer, vittnen, profetisk röst m.m.⁶⁹ För att komma dit är det i huvudsak två tunga frågor som först måste behandlas,

⁶⁴ Bishop Michael of Gloucester

⁶⁵ Rosendal s. 167

⁶⁶ Rosendal s. 161

⁶⁷ Rosendal s. 164

⁶⁸ Rosendal s. 164

⁶⁹ På sikt kanske även för liturgin samt i ekumeniken (Min anm.)

nämligen 1) att den förlegade synen på ordensliv som något katolskt förändras, samt att 2) Svenska kyrkans biskopar aktivt arbetar med frågan hur man kan skapa förutsättningar. Om Gunnar Rosendal år 1954 upplevde Sverige som varande hundra år efter i utvecklingen jämfört med England är det kanske snart dags för ett rådgivande organ inom Svenska kyrkan i frågor som rör ordens- och kommunitetsliv. Eller som Petá Dunstan kallar det: Religious Life.

Sammanfattning

Jag har i detta arbete studerat hur och varför FTO, en franciskansk tredjeorden, etablerades i Sverige och vad en sådan skulle kunna betyda för Svenska kyrkan. Jag har försökt att i komprimerad form ge en historisk tillbakablick av reformationen, dess följdverkningar på ordens- och klosterlivet samt hur utvecklingen har sett ut under 1900-talet. Därefter svarade jag på vad en tredjeorden inom den franciskanska ordensfamiljen är och, med hjälp av bl.a. Fröhler, hur den etablerades i Sverige. Fröhlers primära fråga föresatte jag mig inte att kunna svara på, utan lutade mig mot hans slutsats. Däremot har jag tillfört ytterligare frågor som har bäring på hans, nämligen om etableringen av FTO stred mot gällande lag.

Efter genomgången av vad SSF och TSSF har haft för betydelse för Church of England gav jag mig så i kast med min huvudfråga, nämligen vilken betydelse FTO kan ha för Svenska kyrkan i framtiden. Jag menar att jag i mitt arbete har lyckats visa på ett behov av organisationer som inom ramen för kyrkan, men ändå i en annan kontext, kan låta människor utvecklas andligt och finnas i ett sammanhang.

Denna artikel är en bearbetad version av en B-uppsats med samma namn, vilken lades fram vid Lunds universitet, Centrum för teologi och religionsvetenskap, inom ramen för kursen Kyrkotraditioner.

Uppsatsen rör sig i gränslandet mellan praktisk teologi och kyrkohistoria och är bearbetad framför allt i avsikt att öka läsbarheten. Innehållet i sig är, jämfört med originaltexten, oförändrat men grammatiska och formella fel har justerats.

Examinator var Stephan Borgehammar, professor i kyrko- och missionsstudier.

Lund/Karlskrona 2013-01-19

Litteratur- och källförteckning

Publicerat material

Brodd Sven-Erik (2001) *Protestantism eller katolicitet? Om kyrkans väsen i en ekumenisk tid*. Skellefteå: Artos

Dunstan, Petà (1997) *This Poor Sort, A History of the European province of The Society of Saint Francis*. London: Darton, Longman and Todd Ltd

Fröhler Magnus (2006) *F.T.O. Den helige Franciskus tredje orden inom Svenska kyrkan*. Institutionen för religion och kultur, Religionsvetenskap D, Kristendomens historia. Linköping: Linköpings universitet

Gritsch W. Eric (1994) *Fortress introduction to Lutheranism*. Minneapolis: Fortress Press

Härdelin Alf (1993) *Den kristna existensen*. I Borgehammar Stephan (red) *Kyrkans liv* (2 uppl). Stockholm: Verbum (s. 305-318)

Kyrkoordning för Svenska kyrkan (2010) Stockholm: Verbum förlag AB

Rosendal Gunnar (1954) *Kyrka och Ordensliv, Kyrklig förnyelse VI*. Karlskrona: S:t Eginostiftelsen

Svenska kyrkans bekännelseskriter (6 uppl). (1985) Stockholm: Samfundet Pro Fide et Christianismo och Verbum förlag

Opublicerat material

(Allt material som redovisas som opublicerat finns tillgängligt hos uppsatsens författare)

Att leva med ordens grundsatser (2008)

Bishop Michael of Gloucester: *A synopsis of a talk* (2007)

Brev från Jan-eric Jonsgården, FTO Area Minister till Biskopsmötet 2006-11-11

Brev från TSSF Minister Provincial, till Biskopsmötet 2004-11-08

Brev från Ulf Callert, kyrkoherde em samt kaplan i FTO, till Biskopsmötet 1977-08-25

Den Helige Franciskus Tredje Orden inom Svenska kyrkan (u å) tillgänglig via Kungliga biblioteket.

Minutes from Provincial Chapter (2012-10-14–16)

The Rule of the Third Order, Society of Saint Francis (2001)

Digitala källor

Killans bönegård.
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=640771>. Hämtad 2012-12-30

Klaradals kloster.
<http://www.klaradalskloster.se/historia.htm>. Hämtad 2012-12-30

Kommuniteten i Broby.
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=652269>. Hämtad 2012-12-30

Kyrkomötet: Ekumenikutskottet. Betänkande 2011:3 om kloster i evangelisk-lutherska kyrkor. PDF-dokument finns hos författaren.

Kyrkomötet: Läronämnden. Yttrande 2011:12y om kloster i evangelisk-lutherska kyrkor. PDF-dokument finns hos författaren.

Nationalencyklopedin: Gunnar Rosendal.
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/gunnar-rosendal>, hämtad 2012-12-30.

Östanbäcks kloster.
<http://www.munkljus.se/ostanbaeckskloster-8/>. Hämtad 2012-12-30